

The Explanation of the Effect of Religious Orientation on Attitudes to Family Stability (Case Study: Citizens of Isfahan City)

Maryam Sadat Mousavi¹ , Seyed Mohammad Mirzaei²

Bagher Saroukhani³

1. Department of Sociology, SR.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran.

m.mousavi8737@iau.ir

2. Professor, Department of Sociology, SR.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author).

m-mirzaei@srbiau.ac.ir

3. Professor, Department of Sociology, SR.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran.

b.saroukhani@yahoo.com

Received: 2025/05/10; Accepted 2025/06/15

Extended Abstract

Introduction and Objectives: The family, as the most fundamental and essential institution of society, has played a fundamental and influential role in the formation of societies and their cohesion throughout history in various forms; therefore, its preservation and sustainability is one of the main priorities of any social system. Iranian society is known as a society that has been experiencing a transitional state between tradition and modernity over the past few decades. A kind of incomplete and unfinished experience that has lasted for many years and, despite the wide range of value changes in various areas of social life, still lives in an intermediate state between tradition and modernity; in fact,

Authors retain the copyright. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Original Article

although most traditional values still have a certain validity among parts of society, these values have been weakened and the tendency towards the values of the modern world has been strengthened among a large part of citizens (especially the younger generation). Modern values that promote new forms of relationships between men and women in the family, as well as new types of marriage, are not in line with and appropriate to traditional forms of marriage. The consequence of this situation is the creation of fundamental challenges in the continuity and stability of the family in its traditional and common form and a tendency towards a kind of instability and transformation in it. The society studied in the present study is also experiencing the same situation and is facing a kind of rupture and instability in the family sphere. Given the importance of religious beliefs on the strength and stability of the family, this study, within the framework of a quantitative research approach, sought to answer the question: What effect has religious orientation had on the attitude towards family stability among the citizens of Isfahan who are both traditional and religious and have experienced the values of the modern world in various forms in recent years? Accordingly, the main goal of the study is to explain the effect of religious orientation on the attitude towards family stability.

Method: The present study was conducted within the framework of the positivist paradigm, a quantitative research approach, and using a survey method. The population is all married men and women in Isfahan at the time of the study, of which 459 were examined as the sample size. The multistage cluster sampling was used in the present study, and the data collection tool was a questionnaire. The data were analyzed at two descriptive and inferential levels, and SPSS and AMOS Graphic were applied to analyze the data.

Results: The findings indicate that the attitude towards family stability among the citizens of Isfahan is above average and in a relatively favorable state. The results of the study show that internal and external religious orientations have a high degree of ability to explain the variance of the attitude towards family stability variable. The effect of these variables on the attitude towards family stability is direct and significant; in fact, the internal and external religious orientation variables can strengthen the attitude towards family stability among a large part of the population of the study.

Conclusion: The present study examined the relationship between religious orientation and attitude towards family stability. Family stability is one of the manifestations of social solidarity, especially in societies where traditional structures still play a decisive role in

Original Article

maintaining its value and normative elements. In contrast, religious attitudes are one of the fundamental factors that can help strengthen social solidarity in general and family stability in particular. This issue was also confirmed in the results of the present study. Based on them, religious orientation has a high degree of ability to explain the variance of the attitude towards family stability; accordingly, it can be said that strengthening religious orientation will lead to strengthening the attitude towards family stability. This issue can be explained within the framework of the theoretical approach of functional structuralism. This approach emphasizes factors that maintain social cohesion and order and lead to the stability of society. Religiosity and religious attitudes are one of these fundamental factors; in fact, religiosity and religious orientation cause the individual's ties to society and institutions such as the family to be strengthened, and this will ultimately lead to a form of stability. In general, it can be said that religious orientation and religiosity act as an internal and external protection to protect the existing value-normative system and, in general, social cohesion and order. People who have high religious attitudes have a sacrosanct view of the family. From their perspective, the family is considered the foundation of social life, and weakening the elements that make up its stability weakens the social system. From their view, weakening the family is also considered a kind of weakening of religion. From their perspective, the family has been formed on the basis of religious attitudes and religiosity in Iranian society, and maintaining its stability is considered a kind of preserving the religious elements of society. Therefore, people with a stronger religious orientation also have a more positive attitude towards family stability and are likely to pursue the same issue in their own objective, everyday behaviors.

Keywords: Religious Orientation, Attitude Towards Family Stability, Isfahan.

Cite this article: Mousavi, Maryam Sadat, Mirzaei, Seyed Mohammad, and Saroukhani, Bagher (2025), The Explanation of the Effect of Religious Orientation on Attitudes to Family Stability (Case Study: Citizens of Isfahan City), *Journal of Studies in Islam and Psychology*, 19(38): 121-154.

تبیین تأثیر جهت‌گیری مذهبی بر نگرش به پایداری خانواده (مورد مطالعه: شهروندان شهر اصفهان)

مریم سادات موسوی^۱ ، سیدمحمد میرزایی^۲

باقر ساروخانی^۳

۱. گروه تخصصی جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

M.Mousavi8737@iaui.ac.ir

۲. استاد تمام گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

M-Mirzaie@srbiau.ac.ir

۳. استاد تمام گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

b.saroukhani@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۲۵

چکیده گسترده

مقدمه و اهداف: خانواده به عنوان بنیادی‌ترین و ضروری‌ترین نهاد جامعه در طول تاریخ به اشکال مختلف نقش بنیادین و تأثیرگذاری در شکل‌گیری جوامع و انسجام آنها داشته است؛ بنابراین حفظ و پایداری آن یکی از اولویت‌های اصلی هر نظام اجتماعی می‌باشد. جامعه ایران به عنوان جامعه‌ای شناخته می‌شود که در طول چند دهه گذشته در حال تجربه وضعیت گذار بین سنت و مدرنیته

است. نوعی تجربه ناقص و ناتمام که سالیان متمادی به طول انجامیده و با وجود گستردگی تغییرات ارزشی در عرصه‌های مختلف زندگی اجتماعی هنوز در یک وضعیت بینابین سنت و مدرنیته زیست می‌کند؛ درواقع با اینکه هنوز بیشتر ارزش‌های سنتی در بین بخش‌هایی از جامعه اعتبار خاصی دارند، ولی این ارزش‌ها در بین بخش زیادی از شهروندان (به‌ویژه نسل جوان) تضعیف و تمایل به ارزش‌های دنیای مدرن در بین آن تقویت شده است. ارزش‌های مدرنی که در حوزه خانواده اشکال و فرم‌های جدیدی از روابط بین مرد و زن و نیز گونه‌های جدیدی از ازدواج را ترویج می‌کند که همسو و متناسب با شکل‌های ازدواج سنتی نیستند. پیامد این وضعیت ایجاد چالش‌های اساسی در تداوم و پایداری خانواده به شکل سنتی و رایج آن و تمایل به‌نوعی ناپایداری و دگردیسی در آن است. جامعه مورد مطالعه پژوهش حاضر نیز در حال تجربه همین وضعیت می‌باشد و نوعی گسست و ناپایداری در عرصه خانواده را پیش‌رو دارد. با توجه به اهمیت باورهای مذهبی بر استحکام و پایداری خانواده، مطالعه حاضر در چارچوب رویکرد کمی پژوهش در پی پاسخ به این پرسش بوده است که در بین شهروندان شهر اصفهان که هم سنتی و مذهبی هستند و هم تجربه ارزش‌های دنیای مدرن را به اشکال مختلف در سالیان اخیر را داشته‌اند، جهت‌گیری مذهبی چه تأثیری بر نگرش به پایداری خانواده داشته است؟ بر این اساس هدف اصلی پژوهش تبیین تأثیر جهت‌گیری مذهبی بر نگرش به پایداری خانواده است.

روش: پژوهش حاضر در چارچوب پارادایم اثبات‌گرایی، رویکرد کمی پژوهش و با استفاده از روش پیمایش به انجام رسیده است. جامعه آماری پژوهش پیش‌رو کلیه زنان و مردان ازدواج کرده شهر اصفهان در زمان مطالعه هستند که تعداد ۴۵۹ نفر از آنها به‌عنوان حجم نمونه بررسی شدند. شیوه نمونه‌گیری به‌کاررفته در پژوهش حاضر نمونه‌گیری احتمالی و خوشه‌ای چندمرحله‌ای و ابزار گردآوری داده‌های پژوهش پرسشنامه بوده است. تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش در دو سطح توصیفی و استنباطی به انجام رسیده و به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش از دو نرم‌افزار آماری Spss و Amos Graphic استفاده شده است.

نوع مقاله: پژوهشی

نتایج: یافته‌های پژوهش بیانگر این است که نگرش به پایداری خانواده در بین شهروندان شهر اصفهان بالاتر از حد متوسط و در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارد. نتایج پژوهش نشان می‌دهند که جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی در حد بالایی توان تبیین واریانس متغیر نگرش به پایداری خانواده را دارند. اثر این متغیرها بر نگرش به پایداری خانواده مستقیم و معنادار است؛ درواقع متغیرهای جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی در بین بخش بزرگی از جامعه آماری پژوهش می‌توانند نگرش به پایداری خانواده را تقویت کند.

بحث و نتیجه‌گیری: پژوهش حاضر به بررسی رابطه بین جهت‌گیری مذهبی و نگرش به پایداری خانواده پرداخت. پایداری خانواده یکی از نمودهای همبستگی اجتماعی، به‌ویژه در جوامعی است که هنوز ساختارهای سنتی نقشی تعیین‌کننده در حفظ عناصر ارزشی و هنجاری آن دارند. در مقابل نگرش‌های مذهبی و دینی یکی از عوامل بنیادی است که می‌تواند به تقویت همبستگی اجتماعی به‌طور کلی و پایداری خانواده به‌طور خاص کمک کند. این مسئله در نتایج پژوهش پیش‌رو نیز تأیید شد. بر مبنای نتایج پژوهش، جهت‌گیری مذهبی در حد بالایی توان تبیین واریانس نگرش به پایداری خانواده را دارد؛ بر این اساس می‌توان گفت تقویت جهت‌گیری مذهبی به تقویت نگرش به پایداری خانواده خواهد انجامید. این مسئله را می‌توان در چارچوب رویکرد نظری ساختارگرایی کارکردی تبیین کرد. تأکید این رویکرد بر عواملی می‌باشد که انسجام و نظم اجتماعی را حفظ کرده و به پایداری جامعه می‌انجامد. دینداری و نگرش‌های مذهبی یکی از این عوامل بنیادی هستند؛ درواقع، دینداری و جهت‌گیری مذهبی سبب می‌شود که پیوندهای فرد با جامعه و نهادهایی مانند خانواده تقویت شود و همین امر درنهایت فرمی از پایداری را به دنبال خواهد داشت. به‌طورکلی می‌توان گفت که جهت‌گیری مذهبی و دینداری به‌عنوان حفاظی درونی و بیرونی برای محافظت نظام ارزشی-هنجاری موجود و به‌طورکلی انسجام و نظم اجتماعی عمل می‌کند. افرادی که نگرش‌های مذهبی بالایی دارند، نگاه تقدس‌گرایانه به خانواده دارند. از دیدگاه آنان خانواده بنیاد زندگی اجتماعی به شمار می‌رود و تضعیف در عناصر مقوم پایداری آن سبب تضعیف نظام اجتماعی می‌شود. از دید آنان تضعیف خانواده به‌نوعی تضعیف مذهب و دین نیز قلمداد می‌شود. از نگاه آنان، خانواده بر بنیاد نگرش‌های مذهبی و دینداری در جامعه ایرانی شکل گرفته است و حفظ پایداری آن به‌نوعی حفظ عناصر دینی و مذهبی جامعه به شمار می‌رود؛ بنابراین افرادی که

نوع مقاله: پژوهشی

جهت‌گیری مذهبی قوی‌تری دارند، نگرش مثبت‌تری نیز به پایداری خانواده دارند و در رفتارهای عینی روزمره خودشان احتمالاً همین مسئله را دنبال می‌کنند.
واژگان کلیدی: جهت‌گیری مذهبی، نگرش به پایداری خانواده، اصفهان.

استناد: موسوی، مریم سادات، میرزایی، سیدمحمد، و ساروخانی، باقر (۱۴۰۴). تبیین تأثیر جهت‌گیری مذهبی بر نگرش به پایداری خانواده (مورد مطالعه: شهروندان شهر اصفهان). مجله مطالعات اسلام و روان‌شناسی ۱۹(۳۸): ۱۲۱-۱۵۴.

مقدمه

خانواده به عنوان بنیادی ترین و ضروری ترین نهاد جامعه در طول تاریخ به اشکال مختلف نقش بنیادین و تأثیرگذاری در شکل گیری جوامع و انسجام آنها داشته است؛ بنابراین حفظ و پایداری آن یکی از اولویت های اصلی هر نظام اجتماعی به شمار می رود. دیدگاه های مختلفی درباره چگونگی حفظ و پایداری خانواده در مکاتب و رویکردهای نظری شکل گرفته است؛ همچنین عوامل تأثیرگذار فراوانی بر حفظ و تداوم آن شناسایی، و بحث و بررسی شده اند، ولی تحت تأثیر تحولات دنیای مدرن همچنان به دلایلی از جمله شکل گیری فرم های جدید روابط بین مردان و زنان و افزایش آسیب های مربوط به نهاد خانواده یکی از دغدغه های اصلی اندیشمندان، سیاست گذاران، نهادهای مرتبط با خانواده و پژوهشگران این حوزه، موضوع تداوم و پایداری این نهاد به عنوان بنیان نظام اجتماعی است.

جامعه ایران به عنوان جامعه ای شناخته می شود که در طول چند دهه گذشته در حال تجربه وضعیت گذار بین سنت و مدرنیته است. نوعی تجربه ناقص و ناتمام که سالیان متمادی به طول انجامیده و با وجود گستردگی تغییرات ارزشی در عرصه های مختلف زندگی اجتماعی هنوز در یک وضعیت بینابین سنت و مدرنیته زیست می کند؛ درواقع با اینکه هنوز بسیاری از ارزش های سنتی در بین بخش هایی از جامعه اعتبار خاصی دارند، ولی این ارزش ها در بین بخش زیادی از شهروندان (به ویژه نسل جوان) تضعیف و تمایل به ارزش های دنیای مدرن در بین آن تقویت شده است. ارزش های مدرنی که در حوزه خانواده اشکال و فرم های جدیدی از روابط بین مرد و زن و نیز گونه های جدیدی از ازدواج را ترویج می کند که همسو و متناسب با شکل های ازدواج سنتی نیستند. پیامد این وضعیت ایجاد چالش های اساسی در تداوم و پایداری خانواده به شکل سنتی و رایج آن و تمایل به نوعی ناپایداری و دگردیسی در آن است؛ درواقع آمار و نتایج پژوهش های علمی در جامعه ایران بیانگر آن است که به دلایلی از جمله بالا رفتن سن ازدواج و مجرد قطعی، تمایل به شکل های جدید ازدواج (برای مثال ازدواج سفید و هم خوابگی)، افزایش آمار طلاق (نسبت سه به یک ازدواج و طلاق) (عسکری ندوشن و همکاران، ۱۳۸۸؛ دلخمش، ۱۳۹۲؛ آقاسی و فلاح مین باشی، ۱۳۹۴؛ حسینی و همکاران، ۱۳۹۷؛ رسولی، ۱۴۰۰) تداوم و پایداری خانواده در معرض آسیب و تهدید قرار دارد. جامعه مورد مطالعه این پژوهش نیز در حال تجربه همین وضعیت می باشد و نوعی گسست و ناپایداری در عرصه خانواده را پیش رو دارد.

عوامل مختلفی بر پایداری خانواده و زندگی خانوادگی تأثیرگذار هستند. آنچه در مطالعات نظری درباره پایداری خانواده تأکید شده، انسجام، همبستگی و تعهد است؛ چنین عواملی می‌تواند فرمی از پایداری در خانواده و استحکام آن را ایجاد کند. دینداری و جهت‌گیری مذهبی یکی از عواملی است که همان‌گونه که ادی^۱ (۱۹۶۱) نقل می‌کند عاملی برای تحکیم همبستگی اجتماعی، زمینه‌ای برای پذیرش هنجارها و افزایش پیوند و انسجام درون خانواده است (بابایی و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۸)؛ در واقع جهت‌گیری مذهبی می‌تواند انسجام و تعهدی در خانواده ایجاد کند که در نهایت پایداری خانواده را به دنبال خواهد داشت. در مورد نقش و تأثیر مثبت جهت‌گیری دینی و مذهبی بر استحکام روابط زناشویی و در نتیجه تداوم و پایداری خانواده در بین صاحب‌نظران و پژوهشگران این حوزه نوعی اجماع و توافق است. مرور مطالعات انجام شده در این حوزه نیز نشان می‌دهد که پایداری خانواده تحت تأثیر عواملی مانند فقدان تجارب جنسی ناخوشایند، تجربه نداشتن هم‌وابستگی پیش از ازدواج و همسان‌همسری نژادی و مذهبی (هیتون، ۲۰۰۲)، نظام ارزش‌ها - ارزش‌های سنتی، ارزش‌های سکولار و عقلانی، ارزش‌های خودشکوفایی و ارزش‌های بقا (افشارکهن و رضائیان، ۱۳۹۷)، حسن معاشرت، نظم و انضباط، روحیه مشورت، گذشت و عفو، حاکمیت صداقت، وفاداری، آرامش و تواضع (حسن‌زاده، ۱۳۹۳)، معیارهای انتخاب همسر، تاب‌آوری خانواده، مهارت‌های ارتباطی (یزدانی و همکاران، ۱۳۹۹)، سبک ازدواج (امپیسیاتوره^۳ و بیلاری^۴، ۲۰۱۲)، نگرش‌های مذهبی و دینداری (براون^۵ و همکاران، ۲۰۰۸؛ لتیفاء^۶ و همکاران، ۲۰۲۱)، همگرایی مذهبی (کرافت^۷ و نیمان، ۲۰۰۹) قرار دارد.

پایداری خانواده به‌عنوان یک مفهوم نظری مستقل مورد مطالعه نظری قرار نگرفته است؛ با وجود این، می‌توان با رویکرد کارکردگرایی ساختی، مسئله پایداری خانواده و عوامل تأثیرگذار بر آن به‌ویژه دینداری و نگرش‌های مذهبی را بررسی کرد. در نظریه کارکردگرایی ساختی خانواده نهادی است که بقا و پایداری

-
1. Odea
  2. Heaton, T. B.
  3. Impicciatore, R.
  4. Billari, F. C.
  5. Brown, E.
  6. Latifa, R.
  7. Kraft, K.
  8. Neimann, S.

آن وابسته به کارکردهایی است که بر عهده دارد؛ درواقع انجام کارکردهای مختلف خانواده، نقش‌ها و مسئولیت‌هایی که اعضای خانواده برعهده دارند، تعاملات سازنده و به‌طورکلی کارآمدی نهادی خانواده تعیین‌کننده بقا و پایداری آن است. از دیدگاه پارسونز، به‌عنوان مهم‌ترین متفکر نظریه کارکردگرایی ساختی، در میان کارکردهای مختلف خانواده، دو کارکرد اساسی و تقلیل‌ناپذیر وجود دارد که عبارت‌اند از: ۱. اجتماعی کردن اولیه فرزندان و ۲. تثبیت تشخیص و هویت در جامعه (زند و همکاران، ۱۳۸۱، ص ۴ و ۵)؛ در صورتی‌که این کارکردها به‌خوبی تحقق یابد، پایداری و انسجام خانواده حفظ می‌شود، وگرنه ناپایداری و بی‌انسجامی بر ساختار خانواده حاکم می‌شود.

پارسونز معتقد است برای آنکه خانواده بتواند کارکرد مؤثر داشته باشد، باید نوعی تقسیم‌کار جنسی در آن برقرار باشد تا مردان و زنان از این شیوه بتوانند نقش‌های بسیار متفاوتی را برعهده بگیرند. مردان که واحد خانواده را به‌نظام گسترده‌تر اجتماعی پیوند می‌زنند، باید در جهت‌گیری خانواده نقش مؤثری داشته باشند، نوعی تقسیم‌کار، نیروی محرک خانواده باشد و بلندپروازی و خویشتن‌داری را از خود نشان دهند، اما زنان که وظیفه ایشان اداره امور داخلی خانواده است و باید هم از کودکان و هم از مردان و بزرگسالان خانواده مراقبت کنند باید سنگ صبور باشند؛ یعنی مهربان، پرورنده، دوستدار و سرشار از عاطفه باشند (ناصری و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۱۷). به نظر پارسونز تقسیم نقش براساس جنس دربردارنده سازوکاری است که همبستگی خانواده را پایدار می‌کند؛ زیرا اختلاف نقش میان جنسیت‌ها به تکالیف بین والدین می‌انجامد و درنتیجه از ایجاد وضعیت رقابت بین آنها جلوگیری می‌کند، مثلاً چنانچه زن در زندگی اجتماعی از موقعیت شغلی همسان با شوهرش برخوردار باشد؛ این امر به رقابت بین آنها کشیده می‌شود و نابسامانی‌های خانوادگی را ایجاد می‌کند. از دیدگاه پارسونز در فرایند توسعه صنعتی خانواده تمام عملکردهای تولیدی، سیاسی و دینی خود را از دست داده، صرفاً به واحد سکونت و مصرف مبدل شده و عملکردهای اقتصادی و آموزش بین خانواده و دیگر نهادها تقسیم شده است (ساروخانی، ۱۳۹۲، ص ۱۶۹).

در این راستا جانسون^۱ (۲۰۱۲) خانواده را ساختاری می‌داند که در آن رضایت پایه و زیربنا است. رضایت عامل بنیادی پایداری و استحکام خانواده می‌باشد که از راه عملکرد موفق نقش‌های متقابل و

---

1. Johnson, S. M.

شبکه‌های ارتباطی بین اعضای خانواده شکل می‌گیرد. اپستاین^۱ و همکاران (۱۹۷۸) کارکردهای خانواده را شامل حل مسئله، ارتباط، نقش‌ها، پاسخ‌دهی عاطفی، آمیزش عاطفی و کنترل رفتار می‌دانند. از نظر آنان خانواده از لحاظ کارکردی به مثابه یک نظام است که سبب رشد زیستی، روانی و اجتماعی جامعه می‌شود. اُلسون^۲ (۱۹۹۸) کارکرد خانواده را متأثر از سه عامل می‌داند که می‌توانند پایداری نهاد خانواده و استحکام آن را شکل دهند: انعطاف‌پذیری، همبستگی و ارتباط. انعطاف‌پذیری به توان تغییرپذیری نقش‌ها، قواعد و تعاملات اعضای خانواده در پاسخگویی به رخدادهای مختلف مرتبط است. همبستگی به پیوند عاطفی و هیجانی اعضای خانواده با یکدیگر، صمیمیت و نزدیکی ذهنی آنان به یکدیگر مرتبط است. ارتباط به مهارت اعضای خانواده در گفتگو و تعامل سازنده و برابر با یکدیگر اشاره دارد. هرچه سطح این سه کارکرد بهتر باشد، خانواده از پایداری و ثبات بیشتری برخوردار خواهد بود. بیورز و هامپسون^۳ (۲۰۰۰) کارکرد خانواده را در کیفیت تعاملات و ارتباطات با یکدیگر می‌دانند. تعامل ارتباط اعضای خانواده با یکدیگر براساس سه شاخص مرکزگریزی، مرکزگرایی و آمیختگی می‌باشد. مرکزگرایی تمایل اعضای خانواده به نزدیکی و صمیمیت با یکدیگر و مرکزگریزی تمایل اعضای خانواده به دوری و فاصله از یکدیگر است. آمیختگی نیز اشاره به تعادل در این دو وضعیت دارد که حالت مطلوب یک خانواده پایدار را نشان می‌دهد. از نظر آنان خانواده یک نظام است که کیفیت تعاملات و ارتباطات اعضای آن، پایداری و استحکام آن را تضمین می‌کند.

به‌هرحال در رویکرد کارکردگرایی ساختی، عامل اصلی در پایداری و استحکام خانواده، حفظ و تحقق کارکردهای آن است؛ کارکردهایی که در کیفیت تعاملات و ارتباطات، تعهد، پیوندهای عاطفی و اجتماعی، ایفای مطلوب نقش‌ها و مسئولیت‌ها و... نمود می‌یابد. عوامل مختلفی بر پایداری خانواده به‌عنوان سامانه عینیت کارکردهای آن نقش دارند که دینداری و نگرش‌های مذهبی یکی از آنهاست. به دینداری نیز می‌توان نگاهی کارکردگرایانه داشت؛ در این نگاه، دین و نگرش‌های مذهبی می‌تواند عاملی برای انسجام اجتماعی و به دنبال آن پایداری و انسجام نهاد خانواده باشد.

---

1. Epstein, N. B.

2. Olson, D. H.

3. Beavers, R. & Hampson, R. B.

امیل دورکیم^۱ یکی از مهم‌ترین جامعه‌شناسانی می‌باشد که با رویکردی کارکردگرایانه به دین نگریسته است. دورکیم (۱۳۸۳، ص ۲۰۳) معتقد است که دین تنها یک سیستم عقاید نیست، بلکه پیش از هر چیز سیستمی از نیروهاست. انسانی که زندگی مذهبی دارد، فردی است که در خود، قدرتی را احساس می‌کند که به‌طور معمول فاقد آن است. از نظر وی دین تمایلات فردگرایانه را کنترل، جامعه را متحد و رفتارهای مسئولانه را تقویت می‌کند؛ همچنین به نظم اجتماعی رسمیت و اعتبار می‌بخشد و در نتیجه مبنایی برای کنترل اجتماعی فراهم می‌آورد (سراج‌زاده و پویانفر، ۱۳۸۷، ص ۷۵). به اعتقاد دورکیم کاهش در اعتقادات و دینداری افراد، زمینه بی‌هنجاری اجتماعی را فراهم می‌کند؛ بنابراین، با توجه به آنها می‌توان بی‌هنجاری در جامعه را کاهش داد. به عبارت دیگر داشتن التزام به هنجارهای دینی در افزایش مسئولیت‌پذیری کنشگران تأثیر اساسی دارد (همیلتون، ۱۳۸۸، ص ۱۷۵). دورکیم چهار کارکرد اساسی برای دین تعریف می‌کند: ۱. انضباط: دین با صیانت نفس، تقوا و پرهیزکاری که ایجاد می‌کند، از هرج و مرج ناشی از پرداختن انسان به تمایلات نفسانی و تضاد گرایش‌های فردی در جامعه جلوگیری به عمل می‌آورد؛ ۲. امیدواری: دین با مراسم و پیوندهایش بین پیروان خود انسجام عاطفی و شناختی ایجاد می‌کند؛ ۳. حیات‌بخشی: دین با انتقال ارزش‌های اجتماعی به نسل‌های بعدی به جوامع نیز روح زندگی، انضباط و حرکت به سوی تعالی می‌بخشد و ۴. خوشبختی: دین با حل معمای مرگ و احساس فقدان، امید و آرامش را به پیروان خود الهام می‌بخشد (دورکیم، ۱۳۸۳، ص ۱۵-۴۰).

اسمیت در چارچوب همین رویکرد، دین را حافظ مقررات، نوامیس و نظم اخلاقی جامعه قلمداد می‌کند. آنچه برای اسمیت اهمیت بنیادی دارد همان کارکردهای دین است. از نظر وی، دین دو کارکرد عمده در جامعه دارد: الف) تنظیم‌کنندگی و ب) برانگیزانندگی. بر این اساس دین تنظیم‌کننده رفتار فردی برای نیل به خیر همگانی است؛ همان‌طور که برانگیزاننده احساس مشترک جهت وحدت اجتماعی از طریق مناسب است (همیلتون، ۱۳۸۸، ص ۱۷۰). پس می‌توان به‌عنوان یک فرض نظری این مسئله را طرح کرد که دینداری و سطح نگرش‌های مذهبی افراد احتمالاً می‌تواند به‌مثابه یک سامانه و حفاظی دفاعی در برابر آسیب‌پذیری در ابعاد مختلف عمل کند. دینداری در رویکردی کارکردگرایانه سبب حفظ

نظم و انسجام اجتماعی می‌شود و از هرج و مرج اجتماعی ممانعت می‌کند. پایداری خانواده یکی از نمودهای عینی حفظ نظم و انسجام اجتماعی است و با نگاهی کارکردگرایانه محصول عواملی می‌باشد که انسجام و استحکام نهادی را به دنبال دارند و دینداری و نگرش‌های مذهبی یکی از این عوامل است. پس به‌عنوان یک فرض کارکردگرایانه نهایی می‌توان گفت که دینداری می‌تواند سبب تقویت پایداری و استحکام نهاد خانواده شود.

مارش و دالاس^۱ (۲۰۰۱) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که اعمال مذهبی از لحاظ درون‌فردی، فرد را قادر می‌سازد تا از لحاظ فیزیولوژیکی، شناختی و عاطفی خشمش را کنترل و به او کمک کند که مسئولیت اعمال خود را در تعارض‌ها بپذیرد. از لحاظ بین‌فردی نیز اعمال مذهبی شرایطی را ایجاد می‌کند که فرد در هنگام خشم به خدا توجه کند و حمایتی برای هر دو زوج ایجاد می‌کند که از تعارض با یکدیگر اجتناب کنند (عرب بافرانی و همکاران، ۱۳۹۲). براون^۲ و همکاران (۲۰۰۸) در پژوهشی با عنوان «دینداری و ثبات زناشویی در میان زوج‌های سیاه‌پوست آمریکایی و سفیدپوست آمریکایی» با استفاده از روش پیمایش طولی به این نتیجه رسیدند که نقش دینداری در ثبات زندگی زناشویی براساس جنسیت و نژاد متفاوت است. مردان سیاه‌پوست اظهار داشته‌اند که مذهب و دین برای آنان مهم است. البته از لحاظ اعتقادی و مناسکی مردان بیشتر از زنان مذهبی بودند. حضور در مراسم مذهبی در کنار باورها و اعتقادات دینی و مذهبی سبب کاهش احتمال طلاق به‌صورت معناداری بوده و این تأثیرگذاری در میان مردان بیشتر از زنان بوده است. افزون بر این، تأثیرگذاری دینداری در میان مردان و زنان سفیدپوست بیشتر از مردان و زنان سیاه‌پوست بوده است. کرافت و نایمان^۳ (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان «تأثیر همگرایی مذهبی و تحصیلی بر پایداری زندگی زناشویی» با استفاده از روش تحقیق کمی به این نتیجه رسیدند که همگرایی در حالت کلی بر پایداری زندگی زناشویی تأثیر ندارد، اما ابعاد مذهبی و تحصیلی همگرایی بر پایداری زندگی زناشویی تأثیر مثبت دارد. امپیسیاتوره و بیلاری^۴ (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان «سکولاریزاسیون، شیوه‌های ازدواج و ثبات زناشویی: شواهدی از ایتالیا» با استفاده

---

1. Marsh, R. & Dallos, R.

2. Brown, E.

3. Kraft, K. & Neimann, S.

4. Impicciatore, R. & Billari, F. C.

از روش تحقیق کمی به این نتیجه رسیدند که زندگی مشترک (همزیستی) پیش از ازدواج تأثیری منفی بر پایداری زندگی زناشویی دارد؛ همچنین ازدواج مدنی (ازدواج بدون ثبت رسمی و مناسک رایج) سبب کاهش پایداری زندگی زناشویی و افزایش طلاق می‌شود. آنان معتقدند که سکولاریزاسیون سبب افزایش ازدواج‌های مدنی و غیررسمی در ایتالیا شده که این مسئله حق انتخاب‌گری افراد را افزایش داده و همزمان ثبات و پایداری زندگی زناشویی را تضعیف کرده است. لتیفا^۱ و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان «درک رابطه بین دینداری و تعهد زناشویی به ثبات زناشویی: تحقیقی بر روی روزنامه‌نگاران زن اندونزیایی» با استفاده از روش تحقیق پیمایش به این نتیجه رسیدند که دینداری و تعهد زناشویی تأثیر معناداری بر پایداری زندگی زناشویی دارند. بررسی جهت ضریب رگرسیون (مثبت بودن ضریب) نشان می‌دهد که هرچه میزان دینداری و تعهد زناشویی بیشتر باشد، پایداری و ثبات زندگی زناشویی نیز بیشتر خواهد بود.

مطالعه خدایاری‌فرد و همکاران (۱۳۸۶) با عنوان «رابطه نگرش مذهبی با رضایت‌مندی زناشویی در دانشجویان متأهل» با استفاده از روش پیمایش به این نتیجه رسیدند که بین نگرش مذهبی و رضایت‌مندی زناشویی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. حسن‌زاده (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «عوامل تحکیم خانواده در فرهنگ اسلامی» با استفاده از روش اسنادی به این نتایج دست یافت که عواملی از جمله حسن معاشرت در خانواده، نظم و انضباط، وجود روحیه مشورت در خانواده، صبر و پایداری زندگی، روحیه عفو و گذشت، حاکمیت صداقت در فضای خانواده، پرهیز از سوءظن، رازداری و وفاداری، مشی همراه با آرامش و عاری از تکبر، حلم و بردباری، ترس از کیفر الهی، دوری از افراط و تفریط، تواضع، دوری از سخت‌گیری، اسراف و احسان به پدر و مادر بر تحکیم خانواده تأثیرگذار هستند. افشارکهن و رضائیان (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «مقایسه بین‌نسلی رابطه نظام ارزشی افراد و نگرش به پایداری خانواده» با استفاده از روش پیمایش در بین شهروندان شهر همدان به این نتیجه دست یافت که بین نظام ارزشی و نگرش نسل‌های مختلف به پایداری خانواده در نسل‌های مختلف تفاوت معناداری وجود ندارد. بین ابعاد سنتی و بقای نظام ارزشی و نگرش به پایداری خانواده در نسل‌های مختلف رابطه معنادار وجود دارد؛ درحالی‌که بین ابعاد سکولار- عقلانی و خودشکوفایی نظام ارزشی و نگرش به پایداری

---

1. Latifa, R.

خانواده رابطه معناداری وجود ندارد. محمودزاده و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «طراحی الگوی پایداری خانواده مبتنی بر آموزه‌های اسلامی» با استفاده از روش تحلیل مضمون، مضامین اصلی الگوی پایداری خانواده را خدامحوری در خانواده، بنای رابطه بر محبت و دوستی، سازگاری و مدارا، پایبندی به اخلاق اسلامی، پایبندی به حقوق و وظایف، ارضای متقابل جنسی و ارتباط درست زوجین و خانواده‌های اصلی آنان را برشمرد. محمودزاده و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه «تدوین الگوی پایداری خانواده مبتنی بر آموزه‌های اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری» با استفاده از روش تحلیل مضمون، مضامین مرتبط با پایداری خانواده را شامل اهمیت خانواده در اسلام، خدامحوری در خانواده، بنای رابطه بر محبت و رفاقت، سازگاری، پایبندی به اخلاق اسلامی، پایبندی به حقوق و وظایف، احیای کرامت زنان، ارضای متقابل جنسی و ایفای نقش مناسب والدین زوجین معرفی کرد.

با توجه به اهمیت باورهای مذهبی بر استحکام و پایداری خانواده، مطالعه حاضر در چارچوب رویکرد کمی پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش بود که در بین شهروندان شهر اصفهان که هم سنتی و مذهبی هستند و هم تجربه ارزش‌های دنیای مدرن را به اشکال مختلف در سالیان اخیر داشته‌اند، جهت‌گیری مذهبی چه تأثیری بر نگرش به پایداری خانواده داشته است؟ درواقع آیا می‌توان گفت جهت‌گیری مذهبی افراد هنوز هم به‌عنوان یک عامل تأثیرگذار بر حفظ و تداوم نهاد خانواده ایفای نقش می‌کند؟ بر این اساس فرضیه اصلی پژوهش آزمون تأثیر جهت‌گیری مذهبی بر نگرش به پایداری خانواده است.

روش پژوهش

پژوهش پیش‌رو در چارچوب پارادایم اثبات‌گرایی، رویکرد کمی پژوهش و با استفاده از روش پیمایش به انجام رسیده است. طرح پیمایشی با مطالعه یک نمونه از جامعه از روندها، نگرش‌ها یا عقاید و باورهای آن جامعه توصیفی کمی یا عددی فراهم می‌کند. پژوهشگر نتایج حاصل از نمونه را به کل جامعه تعمیم می‌دهد یا درباره کل جامعه استنتاج می‌کند (کرسول، ۱۳۹۱، ص ۲۵۳). در این پژوهش نیز با مدّ نظر قرار دادن اهداف و سؤالات پژوهش روش پیمایش مناسب‌ترین روش به‌منظور سنجش و تبیین عوامل اجتماعی اثرگذار بر پایداری خانواده تشخیص داده شد و به کار رفت. جامعه آماری پژوهش حاضر کلیه زنان و مردان ازدواج‌کرده شهر اصفهان در زمان مطالعه بود که به‌منظور برآورد حجم نمونه در این

پژوهش از فرمول کوکران استفاده شد. بر مبنای این فرمول حجم نمونه ۳۸۴ نفر برآورد شد؛ با این حال به منظور افزایش دقت سنجش متغیرهای پژوهش و نیز برآورد‌های مربوط به جامعه آماری در نهایت ۴۵۹ نفر مطالعه شدند و داده‌های پژوهش در بین این افراد جمع‌آوری گردید. شیوه نمونه‌گیری به کار رفته در این پژوهش، نمونه‌گیری احتمالی و خوشه‌ای چندمرحله‌ای بوده است.

ابزار گردآوری داده‌های پژوهش پرسشنامه است. پرسشنامه تدوین‌شده شامل مجموعه‌ای از پرسش‌ها درباره ویژگی‌های جمعیت‌شناختی افراد و پرسش‌های مربوط به سنجش متغیرهای اصلی پژوهش بوده است. در مورد نحوه گردآوری داده‌ها نیز می‌توان گفت این امر به صورت میدانی و مراجعه مستقیم به افراد مورد مطالعه به انجام رسید؛ به عبارت دیگر تیم پرسشگر با مراجعه به افراد و مصاحبه رودررو با آنها پرسشنامه را در یک بازه زمانی سه ماهه تکمیل کردند. تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش در دو سطح توصیفی و استنباطی به انجام رسید؛ در واقع در سطح توصیفی، نخست براساس متغیرهای جمعیت‌شناختی توصیفی از نمونه آماری پژوهش ارائه و در ادامه با استفاده از شاخص‌های توصیفی شامل گرایش مرکزی، پراکندگی و شکل توزیع متغیرهای اصلی پژوهش توصیف شدند. در سطح استنباطی نیز با توجه به فرضیه‌های پژوهش و مدّ نظر قرار دادن پیش‌فرض‌های مربوط به ضرایب و آزمون‌های آماری با استفاده از آزمون تی تک‌نمونه‌ای، ضریب همبستگی پیرسون و رویکرد مدل‌سازی معادله ساختاری کوواریانس محور فرضیه‌های پژوهش و مدل تجربی پژوهش آزمون شدند. گفتنی است به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش از دو نرم‌افزار آماری Spss و Amos Graphic استفاده شد.

۱. تعاریف مفهومی و عملیاتی

در این قسمت تعاریف مفهومی متغیرهای اصلی پژوهش (جهت‌گیری مذهبی و پایداری خانواده) و نحوه سنجش (تعریف عملیاتی) آنها به همراه شیوه نمره‌گذاری و دامنه تغییرات هر متغیر به تفکیک گزارش می‌شود:

۱-۱. جهت‌گیری مذهبی^۱: منظور از جهت‌گیری مذهبی، نگرش نظام‌مداری از باورها و اعمال نسبت به امور مقدس در دو بعد آشنایی و دین‌باوری است (یاوری، ۱۳۸۵). آلپورت^۲ دو نوع گرایش

---

1. Religious Orientation

2. Allport, G. w.

یا جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی را از همدیگر متمایز می‌کند؛ به تعبیر او افراد با جهت‌گیری درونی، مذهب مورد پذیرش خود را درونی کرده و آن را تمام و کمال در زندگی خود به کار می‌گیرند. اینها افرادی هستند که با الگوی رفتاری و اعتقادی مذهبشان زندگی می‌کنند؛ در مقابل افراد دارای گرایش بیرونی، مذهب را به منزله وسیله‌ای برای رسیدن به اهداف خود به کار می‌برند (آلپورت و راس، ۱۹۶۷؛ به نقل از خدایاری و همکاران، ۱۳۷۹، ص ۲۷۱). در مطالعه حاضر نیز برای سنجش این متغیر از مقیاس سنجش جهت‌گیری مذهبی آلپورت استفاده شد؛ بنابراین در راستای ابعاد درونی و بیرونی جهت‌گیری مذهبی مدّ نظر آلپورت تعداد نوزده گویه در قالب طیف لیکرت و یک مقیاس پنج گزینه‌ای از کاملاً مخالف (۱) تا کاملاً موافق (۵) در نظر گرفته شد. کسب نمره نزدیک به مقدار پنج نشان‌دهنده جهت‌گیری قوی مذهبی و کسب نمره نزدیک به مقدار یک بیانگر جهت‌گیری ضعیف مذهبی بوده است.

۱-۲. نگرش به پایداری خانواده: منظور از آن جهت‌گیری شناختی، عاطفی و رفتاری نسبت به مضامینی از جمله انسجام خانوادگی، سازگاری و تعهد و وفاداری به خانواده است (افشارکهن و رضائیان، ۱۳۹۷، ص ۳۰۸). برای سنجش این متغیر با مدّ نظر قرار دادن سه جزء شناختی، عاطفی و رفتاری نگرش تعداد سیزده گویه در قالب طیف لیکرت و یک مقیاس پنج گزینه‌ای از کاملاً مخالف (۱) تا کاملاً موافق (۵) استفاده شد. کسب نمره نزدیک به مقدار پنج نشان‌دهنده نگرش مطلوب به پایداری خانواده و کسب نمره نزدیک به مقدار یک بیانگر نگرش نامطلوب به پایداری خانواده بوده است.

مقیاس جهت‌گیری مذهبی آلپورت در سال ۱۳۷۷ از سوی جان‌بزرگی در ایران هنجاریابی و اعتبار و روایی آن تأیید و همسانی درونی این پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ مقدار ۰/۷۱ و پایایی بازآزمایی آن ۰/۷۴ گزارش شده است (کرزبر و همکاران، ۱۳۹۶). مقیاس سنجش نگرش به پایداری خانواده نیز از سوی افشارکهن و رضائیان (۱۳۹۷) استفاده شده است. بنابر نتایج پژوهش آنها اعتبار ابزار اندازه‌گیری این متغیر در وضعیت مطلوب و ضریب پایایی آن بالاتر از مقدار ۰/۷۰ بوده است. در این پژوهش نیز برای سنجش اعتبار ابزار پژوهش از دو شیوه اعتبار محتوا (صوری) و اعتبار سازه (تحلیل عاملی) استفاده شد که نخست ابزار سنجش مربوط به متغیرهای اصلی پژوهش در اختیار صاحب‌نظران این حوزه قرار گرفته و سپس بر مبنای نظر

آنها بازنگری‌های لازم انجام گرفته است. در ادامه با استفاده از رویکرد تحلیل عاملی تأییدی و شاخص‌های مربوط به اعتبار همگرا و ممیز اعتبار عاملی متغیرهای پژوهش در سطح مؤلفه‌ها و گویه‌ها بررسی شدند. به منظور بررسی پایایی ابزار سنجش متغیرهای پژوهش نیز از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. در جدول ۱، مقادیر مربوط به شاخص متوسط واریانس استخراج شده (AVE) و ضریب آلفای کرونباخ برای متغیرها ارائه می‌شود:

جدول ۱: مقادیر شاخص متوسط واریانس استخراج شده و ضریب آلفای کرونباخ

متغیر	ابعاد	AVE	ضریب آلفا
جهت‌گیری مذهبی	درونی	۰/۶۵	۰/۸۴
	بیرونی	۰/۵۳	۰/۸۵
نگرش به پایداری خانواده	شناختی	۰/۶۸	۰/۸۳
	عاطفی	۰/۶۶	۰/۸۴
	رفتاری	۰/۷۶	۰/۸۶

مقادیر مربوط به شاخص متوسط واریانس استخراج شده (AVE) دلالت بر مطلوبیت اعتبار همگرای متغیرهای پژوهش و مقدار ضریب آلفای کرونباخ نشان‌دهنده دقت ابزار اندازه‌گیری مربوط به این متغیرها یا قابلیت اعتماد این ابزارهاست.

یافته‌های پژوهش

۱. یافته‌های توصیفی

در این بخش، توصیفی از نمونه آماری پژوهش بنابر متغیرهای جمعیت‌شناختی همچون سن، جنس، وضعیت سکونت، تحصیلات، وضعیت تأهل و طول زندگی مشترک ارائه می‌شود.

جدول ۲: توزیع نمونه آماری پژوهش براساس سن

شاخص	کمینه	بیشینه	مد	میانه	میانگین
مقدار	۱۹	۵۰	۳۷	۳۶	۳۵/۸۳

براساس مقادیر جدول ۲، حداقل سن نمونه آماری پژوهش ۱۸ سال و حداکثر ۵۰ سال است. بیشترین فراوانی مربوط به افرادی می‌باشد که ۳۷ سال سن دارند. سن نیمی از نمونه آماری پژوهش کمتر از ۳۶ سال و نیمی بالاتر از این مقدار است. در نهایت اینکه میانگین سن نمونه آماری پژوهش حدود ۳۶ سال برآورد شده است.

جدول ۳: توزیع نمونه آماری پژوهش براساس جنس

جنس	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
زن	۲۲۶	۵۰/۲	۵۰/۲
مرد	۲۲۴	۴۹/۸	۱۰۰
کل	۴۵۰	۱۰۰	

مقادیر جدول ۳، نشان‌دهنده این است که ۵۰/۲ درصد از نمونه آماری پژوهش زن و ۴۹/۸ درصد مرد هستند؛ بنابراین می‌توان گفت زنان درصد بیشتری از نمونه آماری پژوهش را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۴: توزیع نمونه آماری پژوهش براساس وضعیت سکونت

وضعیت سکونت	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
مهاجر	۵۱	۱۱/۱	۱۱/۱
بومی	۴۰۸	۸۸/۹	۱۰۰
کل	۴۵۹	۱۰۰	

براساس مقادیر جدول ۴، ۱۱/۱ درصد از نمونه آماری پژوهش مهاجر و ۸۸/۹ درصد بومی شهر اصفهان هستند؛ بنابراین می‌توان گفت به نسبت جمعیت مورد مطالعه افراد بومی شهر اصفهان اکثریت نمونه آماری پژوهش را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۵: توزیع نمونه آماری پژوهش براساس میزان تحصیلات

تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
ابتدائی	۲۴	۵/۳	۵/۳
راهنمایی	۳۹	۸/۷	۱۴
دبیرستان	۴۷	۱۰/۴	۲۴/۴
دیپلم	۶۵	۱۴/۴	۳۸/۹
فوق دیپلم	۳۶	۸	۴۶/۹
لیسانس	۱۰۷	۲۳/۸	۷۰/۷
فوق لیسانس	۹۸	۲۱/۸	۹۲/۴
دکتری	۲۸	۶/۲	۹۸/۷
حوزوی	۶	۱/۳	۱۰۰
کل	۴۵۰	۱۰۰	

برحسب مقادیر جدول ۵، ۵/۳ درصد از نمونه آماری پژوهش دارای تحصیلات ابتدائی، ۸/۷ درصد راهنمایی، ۱۰/۴ درصد دبیرستان، ۱۴/۴ درصد دیپلم، ۸ درصد فوق دیپلم، ۲۳/۸ درصد لیسانس، ۲۱/۸ درصد فوق لیسانس، ۶/۲ درصد دکتری و ۱/۳ درصد نیز دارای تحصیلات حوزوی هستند؛ بر این اساس می توان گفت افراد دارای تحصیلات لیسانس درصد بیشتری از نمونه آماری پژوهش را به خود اختصاص داده اند.

جدول ۶: توزیع نمونه آماری پژوهش براساس وضعیت ازدواج

وضعیت ازدواج	فراوانی	درصد	درصد تراکمی
مزدوج	۳۶۰	۸۰	۸۰
مطلقه	۸۳	۱۸/۴	۹۸/۴
فوت همسر	۷	۱/۶	۱۰۰
کل	۴۵۰	۱۰۰	

مقادیر جدول ۶، نشان می دهد که ۸۰ درصد از نمونه آماری پژوهش افراد متأهل، ۱۸/۴ درصد افراد مطلقه و ۱/۶ درصد افرادی هستند که همسر آنها فوت کرده اند؛ بنابراین می توان گفت افراد متأهل درصد بیشتری از نمونه آماری پژوهش را به خود اختصاص داده اند.

جدول ۷: توزیع نمونه آماری پژوهش براساس طول زندگی مشترک

شاخص	کمینه	بیشینه	مد	میانه	میانگین
مقدار	۱	۳۲	۲	۷	۹

براساس مقادیر جدول ۷، طول زندگی مشترک نمونه آماری پژوهش از حداقل ۱ تا حداکثر ۳۲ سال است. بیشترین فراوانی مربوط به افرادی می‌باشد که طول زندگی مشترک آنها ۲ سال است. طول زندگی مشترک نیمی از نمونه آماری پژوهش کمتر از ۷ سال و نیمی بالاتر از این مقدار می‌باشد. درنهایت اینکه میانگین طول زندگی مشترک نمونه آماری پژوهش حدود ۹ سال است.

۲. یافته‌های استنباطی

سؤال ۱: وضعیت جهت‌گیری مذهبی و نگرش به پایداری خانواده در بین شهروندان شهر اصفهان چگونه است؟

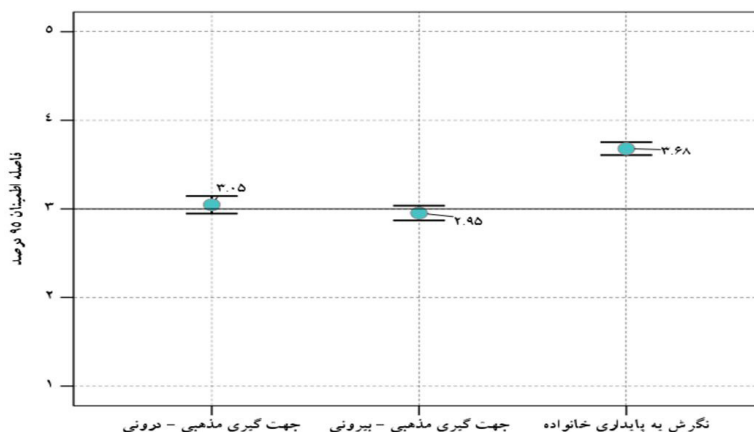
برای پاسخ به سؤال ۱ از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. معیار ارزیابی جهت‌گیری مذهبی و نگرش به پایداری خانواده میانگین طیف مورد استفاده برای سنجش این متغیرهاست؛ درواقع از آنجاکه طیف سنجش این متغیرها در دامنه ۱ تا ۵ بوده، بنابراین عدد ۳ به‌عنوان حد متوسط یا میانگین فرضی در نظر گرفته شد؛ بدین معنا که مقادیر بالاتر از این عدد نشان‌دهنده جهت‌گیری قوی مذهبی و نگرش مطلوب به پایداری خانواده و مقادیر پایین‌تر از این عدد بیانگر جهت‌گیری ضعیف مذهبی و نگرش نامطلوب به پایداری خانواده است. برآوردهای مربوط به آزمون تی تک‌نمونه‌ای در جدول ۸ آمده است.

جدول ۸: برآورد آزمون تی تک‌نمونه‌ای برای تعیین وضعیت جهت‌گیری مذهبی و نگرش به پایداری

خانواده

متغیر	آمار توصیفی		آمار استنباطی		
			Test Value: ۳		
	میانگین	انحراف معیار	تفاوت میانگین	آماره t	Df
جهت‌گیری مذهبی درونی	۳/۰۴	۱/۰۸	۰/۰۵	۰/۹۱	۴۴۹
جهت‌گیری مذهبی بیرونی	۲/۹۵	۰/۸۹	-۰/۰۵	-۱/۱۰	
نگرش به پایداری خانواده	۳/۶۸	۰/۷۸	۰/۶۸	۱۸/۳۶	

برآورد مقادیر آزمون تی تک‌نمونه‌ای نشان‌دهنده این است که میانگین متغیر جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی به در بین نمونه آماری پژوهش به ترتیب برابر با مقدار ۳/۰۴ و ۲/۹۵ برآورد شده است و تفاوت معناداری با میانگین فرضی (۳) ندارد؛ درحالی‌که نگرش به پایداری خانواده در بین نمونه آماری پژوهش برابر با مقدار ۳/۶۸ و به‌طور معناداری بالاتر از میانگین فرضی (۳) است؛ بنابراین در پاسخ به پرسش پژوهش مبنی بر اینکه وضعیت جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی و نگرش پایداری خانواده در بین شهروندان شهر اصفهان چگونه است، می‌توان گفت جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی در حد متوسط و نگرش به پایداری خانواده بالاتر از حد متوسط قرار دارد.

شکل ۱: برآورد میانگین متغیرهای پژوهش

در ادامه فرضیه اصلی پژوهش با استفاده از رویکرد مدل‌سازی معادله ساختاری مورد آزمون قرار گرفته است. قبل از آزمون فرضیه پژوهش با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون رابطه بین دو متغیر بررسی شده است:

جدول ۹: برآورد مقادیر ضریب همبستگی پیرسون رابطه متغیر جهت‌گیری مذهبی و نگرش به

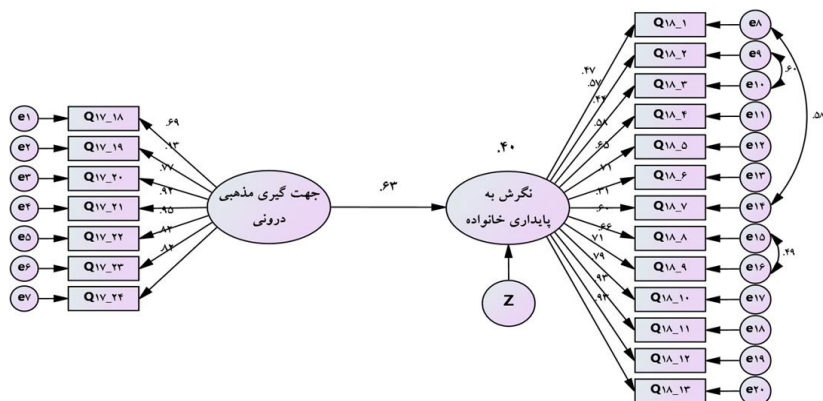
پایداری خانواده

نگرش به پایداری خانواده			متغیر
حجم نمونه	سطح معناداری	ضریب پیرسون	
۴۵۰	۰/۰۰۱	۰/۵۶	جهت‌گیری مذهبی درونی
		۰/۵۷	جهت‌گیری مذهبی بیرونی

برآورد مقادیر ضریب پیرسون بیانگر این است که بین متغیرهای جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی با متغیر نگرش به پایداری خانواده رابطه معناداری وجود دارد ($\text{Sig} \leq ۰/۰۵$). با توجه به مقدار ضریب پیرسون این رابطه مستقیم و در حد قوی برآورد می‌شود؛ در واقع در بین بخش زیادی از جامعه آماری پژوهش با تقویت جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی نگرش به پایداری خانواده نیز تقویت شده، و برعکس با تضعیف جهت‌گیری مذهبی نگرش به پایداری خانواده نیز تضعیف می‌شود.

فرضیه ۱: جهت‌گیری مذهبی درونی بر نگرش به پایداری خانواده تأثیر دارد.

برای آزمون فرضیه ۱ از رویکرد مدل‌سازی معادله ساختاری استفاده شد. برآوردهای مربوط به شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل و پارامترهای اصلی مدل (اثر جهت‌گیری مذهبی درونی بر نگرش به پایداری خانواده) در شکل و جداول زیر گزارش می‌شود.

شکل ۲: مدل معادله ساختاری اثر جهت گیری مذهبی درونی بر نگرش به پایداری خانواده

جدول ۱۰: برآورد مقادیر شاخص های ارزیابی کلیت مدل معادله ساختاری

هلتتر	برآزش مقتصد			برآزش تطبیقی			برآزش مطلق		شاخص
	RMSEA	CMIN/DF	DF	PCFI	CFI	TLI	GFI	CMIN	
۸۶	۰/۰۸	۴/۰۳	۱۶۶	۰/۷۶	۰/۸۷	۰/۸۵	۰/۸۹	۶۶۸/۹۸	مقدار

براساس مقادیر مربوط به شاخص های ارزیابی کلیت مدل معادله ساختاری می توان گفت مدل مفروض تدوین شده به وسیله داده های پژوهش حمایت می شود؛ درواقع برازش داده ها به مدل برقرار است و اکثریت شاخص ها دلالت بر مطلوبیت مدل معادله ساختاری دارند.

جدول ۱۱: برآورد مقادیر اثر متغیر جهت گیری مذهبی درونی بر نگرش به پایداری خانواده

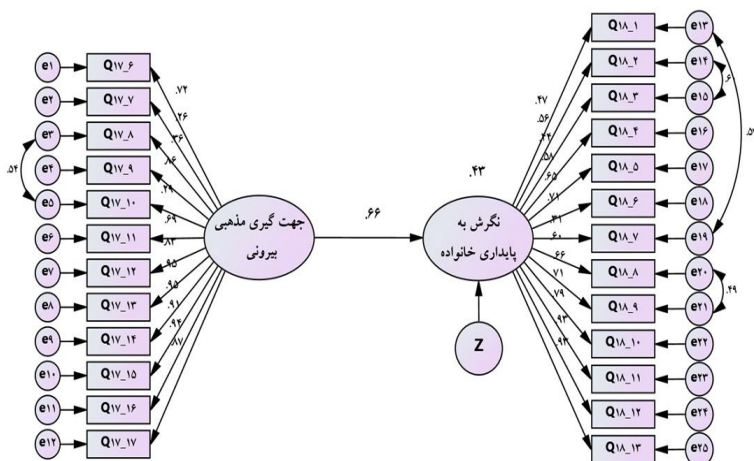
برآورد			ضریب تعیین	متغیر وابسته	مسیر	متغیر مستقل
P. Value	CR	Beta				
۰/۰۰۱	۸/۰۹	۰/۶۳	۰/۴۰	نگرش به پایداری خانواده	--->	جهت گیری مذهبی درونی

مقادیر جدول ۱۱، نشان دهنده این است: الف) متغیر جهت گیری مذهبی درونی در مجموع ۴۰ درصد از واریانس متغیر نگرش به پایداری خانواده را تبیین می کند. با توجه به مقادیر مربوط به حجم اثر شاخص

ضریب تعیین این مقدار بزرگ برآورد می‌شود؛ ب) اثر متغیر جهت‌گیری مذهبی درونی بر نگرش به پایداری خانواده برابر با ($Beta = ۰/۶۳$) و در سطح ($P. value \leq ۰/۰۵$) معنادار است؛ بنابراین فرضیه پژوهش مبنی بر اثر متغیر جهت‌گیری مذهبی درونی بر نگرش به پایداری خانواده تأیید می‌شود. با توجه به مقدار ضریب تأثیر می‌توان گفت اثر این متغیر بر نگرش به پایداری خانواده مستقیم و در حد بالاست.

فرضیه ۲: جهت‌گیری مذهبی بیرونی بر نگرش به پایداری خانواده تأثیر دارد.

برای آزمون فرضیه ۲ از رویکرد مدل‌سازی معادله ساختاری استفاده شد. برآوردهای مربوط به شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل و پارامترهای اصلی مدل (اثر جهت‌گیری مذهبی بیرونی بر نگرش به پایداری خانواده) در شکل و جداول زیر گزارش می‌شود.

شکل ۳: مدل معادله ساختاری اثر جهت‌گیری مذهبی بیرونی بر نگرش به پایداری خانواده

جدول ۱۲: برآورد مقادیر شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل معادله ساختاری

هئلتزر	برآزش مقتصد			برآزش تطبیقی			برآزش مطلق		شاخص
	RMSEA	CMIN/DF	DF	PCFI	CFI	TLI	GFI	CMIN	
۹۹	۰/۰۷	۴/۰۷	۲۷۰	۰/۷۹	۰/۸۹	۰/۸۸	۰/۹۱	۱۰۹۸/۹	مقدار

براساس مقادیر مربوط به شاخص‌های ارزیابی کلیت مدل معادله ساختاری می‌توان گفت مدل مفروض تدوین‌شده به‌وسیله داده‌های پژوهش حمایت می‌شود؛ درواقع برازش داده‌ها به مدل برقرار است و اکثریت شاخص‌ها دلالت بر مطلوبیت مدل معادله ساختاری دارند.

جدول ۱۳: برآورد مقادیر اثر متغیر جهت‌گیری مذهبی بیرونی بر نگرش به پایداری خانواده

متغیر مستقل	مسیر	متغیر وابسته	ضریب تعیین	برآورد		
				P. Value	CR	Beta
جهت‌گیری مذهبی بیرونی	--->	نگرش به پایداری خانواده	۰/۴۳	۰/۰۰۱	۸/۴۴	۰/۶۶

مقادیر جدول ۱۳، نشان‌دهنده این است: الف) متغیر جهت‌گیری مذهبی بیرونی در مجموع ۴۳ درصد از واریانس متغیر نگرش به پایداری خانواده را تبیین می‌کند. با توجه به مقادیر مربوط به حجم اثر شاخص ضریب تعیین این مقدار بزرگ برآورد می‌شود؛ ب) اثر متغیر جهت‌گیری مذهبی بیرونی بر نگرش به پایداری خانواده برابر با $(Beta = ۰/۶۶)$ و در سطح $(P. value \leq ۰/۰۵)$ معنادار است؛ بنابراین فرضیه پژوهش مبنی بر اثر متغیر جهت‌گیری مذهبی بیرونی بر نگرش به پایداری خانواده تأیید می‌شود. با توجه به مقدار ضریب تأثیر می‌توان گفت اثر این متغیر بر نگرش به پایداری خانواده مستقیم و در حد بالاست.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به بررسی رابطه بین جهت‌گیری مذهبی و نگرش به پایداری خانواده پرداخت. پایداری خانواده یکی از نمودهای همبستگی اجتماعی، به‌ویژه در جوامعی است که هنوز ساختارهای سنتی نقشی تعیین‌کننده در حفظ عناصر ارزشی و هنجاری آن دارند؛ در مقابل نگرش‌های مذهبی و دینی یکی از عوامل بنیادی است که می‌تواند به تقویت همبستگی اجتماعی به‌طورکلی و پایداری خانواده به‌طور خاص کمک کند. این مسئله در نتایج پژوهش حاضر نیز تأیید شد. بر مبنای نتایج این پژوهش، جهت‌گیری مذهبی در حد بالایی توان تبیین واریانس نگرش به پایداری خانواده را دارد. بر این اساس می‌توان گفت تقویت جهت‌گیری مذهبی به تقویت نگرش به پایداری خانواده خواهد انجامید. این مسئله را می‌توان در چارچوب رویکرد نظری ساختارگرایی کارکردی تبیین کرد. تأکید این رویکرد بر عواملی

است که انسجام و نظم اجتماعی را حفظ کرده و به پایداری جامعه می‌انجامد. دینداری و نگرش‌های مذهبی یکی از این عوامل بنیادی هستند، برای نمونه دورکیم معتقد بود که کاهش در اعتقادات و دینداری افراد، زمینه بی‌هنجاری اجتماعی را فراهم می‌کند؛ بنابراین با توجه به آنها می‌توان بی‌هنجاری در جامعه را کاهش داد. به عبارت دیگر داشتن التزام به هنجارهای دینی در افزایش مسئولیت‌پذیری کنشگران تأثیر اساسی دارد (همیلتون، ۱۳۸۸، ص ۱۷۵). دینداری و جهت‌گیری مذهبی سبب می‌شود که پیوندهای فرد با جامعه و نهادهایی مانند خانواده تقویت شود و همین امر در نهایت فرمی از پایداری را به دنبال خواهد داشت. اسمیت و پارسونز هم همین دیدگاه را به شیوه‌های دیگر طرح کردند.

بررسی تأثیر ابعاد مختلف جهت‌گیری مذهبی بر پایداری خانواده نیز همین مسئله را تأیید می‌کند. جهت‌گیری مذهبی در این پژوهش براساس دو بعد جهت‌گیری مذهبی درونی و جهت‌گیری مذهبی بیرونی سنجیده شد. نتایج بیانگر این بود که ابعاد جهت‌گیری مذهبی بر نگرش به پایداری خانواده تأثیرگذار هستند؛ بنابراین می‌توان گفت تقویت ابعاد جهت‌گیری مذهبی در بین جامعه آماری پژوهش به تقویت نگرش به پایداری خانواده می‌انجامد. بخشی از تأثیرگذاری جهت‌گیری‌های مذهبی بر پایداری خانواده به جهت‌گیری‌های بیرونی برمی‌گردد. افراد دارای گرایش بیرونی، مذهب را به منزله وسیله‌ای برای رسیدن به اهداف خود به کار می‌برند (آلپورت و راس، ۱۹۶۷؛ به نقل از خدایاری و همکاران، ۱۳۷۹، ص ۲۷۱). تأثیرگذاری جهت‌گیری مذهبی بیرونی به نسبت جهت‌گیری مذهبی درونی تناسب بیشتری با نظریه ساختارگرایی کارکردی دارد. این نتایج، افزون بر هم‌راستایی با نظریه ساختارگرایی کارکردی در راستای نتایج برخی مطالعات تجربی پیشین (مانند براون و همکاران، ۲۰۰۸؛ کرافت و نایمان، ۲۰۰۹ و حسن‌زاده، ۱۳۹۳) است. نتایج کلی این پژوهش‌ها نشان می‌دهند که جهت‌گیری مذهبی می‌تواند به دلیل کارکردی که برای افراد و جامعه دارد، عاملی برای پایداری خانواده باشد.

افزون بر جهت‌گیری مذهبی بیرونی که ماهیت کارکردی عینی‌تری دارد، جهت‌گیری مذهبی درونی نیز می‌تواند سبب تقویت پایداری خانواده شود. افراد با جهت‌گیری درونی، مذهب پذیرفته شده خود را درونی کرده و آن را تمام و کمال در زندگی خود به کار می‌گیرند. اینها افرادی هستند که با الگوی رفتاری و اعتقادی مذهبشان زندگی می‌کنند. این مسئله در نتایج پژوهش حاضر نیز مورد تأکید قرار گرفت. نتایج این بخش پژوهش در راستای نتایج برخی پژوهش‌های پیشین است؛ برای نمونه مارش و

دالاس (۲۰۰۱) در پژوهش خود بر نقش نگرش درونی تأکید دارند و معتقدند که نگرش مذهبی درونی می‌تواند به‌عنوان حفاظی برای حفظ پایداری خانواده و غلبه بر مشکلات روزمره زوجین عمل کند. این مسئله در پژوهش حاضر نیز به‌نوعی تأیید شد؛ اینکه افرادی که جهت‌گیری مذهبی درونی بالایی دارند، عموماً پایداری خانواده بالاتری را نیز می‌توانند تجربه کنند، همچنین نوعی هم‌راستایی غیرمستقیم بین نتایج لتیفا و همکاران (۲۰۲۱) با پژوهش حاضر وجود دارد. آنان به این نتیجه رسیدند که دینداری بر پایداری زناشویی تأثیر مثبت دارد. دینداری فرمی از تعهد را ایجاد می‌کند که همین مسئله می‌تواند نقشی مداخله‌گر در پایداری خانواده و زندگی زناشویی ایفا کند.

به‌طور کلی می‌توان گفت جهت‌گیری مذهبی و دینداری به‌عنوان حفاظی درونی و بیرونی برای محافظت نظام ارزشی-هنجاری موجود و نیز عامل انسجام و نظم اجتماعی عمل می‌کند. افرادی که نگرش‌های مذهبی بالایی دارند نگاه تقدس‌گرایانه به خانواده دارند. از دیدگاه آنان خانواده بنیاد زندگی اجتماعی به شمار می‌رود و تضعیف در عناصر مقوم پایداری آن سبب تضعیف نظام اجتماعی می‌شود. از دید آنان تضعیف خانواده به‌نوعی تضعیف مذهب و دین نیز می‌باشد. از نگاه آنان خانواده بر بنیاد نگرش‌های مذهبی و دینداری در جامعه ایرانی شکل گرفته است و حفظ پایداری آن به‌نوعی حفظ عناصر دینی و مذهبی جامعه به شمار می‌رود؛ بنابراین افرادی که جهت‌گیری مذهبی قوی‌تری دارند نگرش مثبت‌تری به پایداری خانواده دارند و در رفتارهای عینی روزمره خودشان نیز احتمالاً همین مسئله را دنبال می‌کنند. بر این اساس با توجه به آنکه دین و مذهب پیوند عمیق و مستحکمی با زیست شهروندان جامعه مورد مطالعه دارد، پیشنهاد می‌شود تأکید بر ارزش‌های دینی و آموزه‌های مذهبی در اولویت نهادهای سیاست‌گذار در حوزه خانواده قرار گیرد و از این مسیر پایداری نهاد خانواده را استحکام بخشند؛ همچنین به منظور واکاوی عمیق‌تر و دقیق‌تر مکانیسم اثرگذاری باورهای مذهبی بر پایداری خانواده، پیشنهاد می‌شود انجام پژوهش در چارچوب رویکرد تفسیری و روش‌های پژوهش کیفی مد نظر قرار گیرد و پژوهشگران حوزه خانواده به آن توجه داشته باشند.

منابع

- افشارکهن، جواد، و رضائیان، محمود (۱۳۹۷)، مقایسه بین‌نسلی رابطه نظام ارزشی و نگرش به پایداری خانواده، جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، ۵(۱۲)، ۲۹۳-۳۲۶.
- آقاسی، محمد، و فلاح‌مین‌باشی، فاطمه (۱۳۹۴)، نگرش جوانان ایرانی به ازدواج، انتخاب همسر و تشکیل خانواده، ویژه‌نامه پژوهشنامه زنان، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۶(۱)، ۲۱-۱.
- بابایی، ناهید، بلالی، اسماعیل، نقدی، اسدالله، و کریمی، احمد (۱۳۹۴)، تأثیر میزان دینداری بر انسجام خانوادگی در شهر همدان، فصلنامه توسعه اجتماعی، ۹(۴)، ۷-۲۶.
- حسن‌زاده، صالح (۱۳۹۳)، عوامل تحکیم خانواده در فرهنگ اسلامی، پژوهشنامه معارف قرآنی، ۴(۱۵)، ۴۵-۶۸.
- حسینی، ناهید، سیدمیرزایی، سیدمحمد، و ساروخانی، باقر (۱۳۹۷)، واکاوی دلالت‌های معنایی ازدواج نزد جوانان (مطالعه موردی جوانان مجرد ساکن شهر تهران سال ۱۳۹۶)، زن در توسعه و سیاست، ۱۶(۲)، ۲۴۳-۲۷۰.
- خدایاری‌فرد، محمد، شکوهی‌یکتا، محسن، و غباری‌بناب، باقر (۱۳۷۹)، آماده‌سازی مقیاس نگرش مذهبی دانشجویان، مجله روان‌شناسی، ۴(۳)، ۲۵۸-۲۶۸.
- خدایاری‌فرد، محمد، شهابی، روح‌الله، و اکبری زردخانه، سعید (۱۳۸۶)، رابطه نگرش مذهبی با رضایت‌مندی زنان‌شویی در دانشجویان متأهل، فصلنامه خانواده‌پژوهی، ۳(۱۰)، ۶۱۱-۶۲۰.
- دلخمش، محمدتقی (۱۳۹۲)، بازخورد جوانان ایرانی به ازدواج: یافته‌های یک پیمایش ملی، روان‌شناسی تحولی: روان‌شناسان ایرانی، ش ۳۶، ۳۳۱-۳۵۰.
- دورکیم، امیل (۱۳۸۳)، صورت بنیانی حیات دینی. ترجمه باقر پرهام. تهران: مرکز رسولی، الهام (۱۴۰۰)، نگرش جوانان درباره ازدواج سفید، ماهنامه آفاق علوم انسانی، ۵(۱۵)، ۵۱-۷۰.
- زند، مهناز، آزاد ارمکی، تقی، و خزاعی، طاهره (۱۳۸۱)، روند تغییرات فرهنگی اجتماعی خانواده تهرانی طی سه نسل، مجله علوم انسانی دانشگاه الزهرا، ش ۴۴، ۱-۲۴.
- ساروخانی، باقر (۱۳۹۲)، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی خانواده. تهران: سروش.

- سراج‌زاده، حسین و محمدرضا پویانفر (۱۳۸۷)، بررسی رابطه دینداری با احساس آنومی و کجروی در میان نمونه‌ای از دانشجویان، مجله مسائل اجتماعی ایران، ۱۶ (۶۳)، ۷۱-۱۰۵.
- عرب بافرانی، حمیدرضا، کجفاف، محمدباقر، عابدی، احمد، و حبیب‌اللهی، سعید (۱۳۹۲)، اثربخشی «آموزش معنویت» بر «سازگاری زناشویی زوجین، دو فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات اسلام و روان‌شناسی، ۷ (۱۲)، ۹۵-۱۱۲.
- عسکری ندوشن، عباس، عباسی شوازی، محمدجلال، و صادقی، رسول (۱۳۸۸)، مادران، دختران و ازدواج (تفاوت‌های نسلی در ایده‌ها و نگرش‌های ازدواج در شهر یزد)، مطالعات راهبردی زنان، ۱۱ (۴۴)، ۷-۳۶.
- کرزبر، افروز، رشیدی، کبری، مرادی، رضوان، پیرزاد، شیرین، و بیرجندی، مهدی (۱۳۹۶)، بررسی ارتباط جهت‌گیری مذهبی (درونی و بیرونی) و نگرش به مرگ در دانشجویان پرستاری دانشگاه علوم پزشکی لرستان در سال ۱۳۹۶، اخلاق و تاریخ پزشکی ایران، ش ۱۲، ۳۹۲-۴۰۴.
- کرسول، جان. دبلیو (۱۳۹۱)، طرح پژوهش؛ رویکردهای کیفی، کمی و ترکیبی. ترجمه علیرضا کیامنش و مریم دانای‌طوس. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- محمودزاده، اعظم، گل‌پرور، محسن، و یوسفی، زهرا (۱۳۹۸)، تدوین الگوی پایداری خانواده مبتنی بر آموزه‌های اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری، فصلنامه فرهنگی - تربیتی زنان و خانواده، ۱۳ (۴۶)، ۷-۳۹.
- محمودزاده، اعظم، یوسفی، زهرا، و گل‌پرور، محسن (۱۳۹۸)، طراحی الگوی پایداری خانواده مبتنی بر آموزه‌های اسلامی، پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، ۷ (۱۷)، ۳۳-۷۴.
- ناصری، سهیلا، ساروخانی، باقر، وحید، فریدون، و بهیان، شاپور (۱۳۹۵)، «بررسی جامعه‌شناختی گونه‌شناسی خانواده و فرزندمداری در شهر تهران»، فصلنامه توسعه اجتماعی، ۱۰ (۴)، ۷-۳۲.
- همیلتون، ملکوم (۱۳۸۸)، جامعه‌شناسی دین، ترجمه محسن ثلاثی. تهران: ثالث.
- یآوری، فاطمه (۱۳۸۵)، تأثیر فیلم‌های معناگرا با توجه به شاخص‌های شخصیتی بر نگرش مذهبی و اساس معنابخش بودن زندگی در دانشجویان مقطع کارشناسی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه شهید بهشتی.

- یزدانی، فاطمه، شفیع‌آبادی، عبدالله، و حیدری، حسن (۱۳۹۹)، پیش‌بینی پایداری زناشویی براساس معیارهای همسرگزینی، مهارت‌های ارتباطی و تاب‌آوری خانواده، مجله مطالعات اسلامی در حوزه سلامت، ۴(۱)، ۶۹-۷۸.

Reference

- Afsharkohan, J. & Rezaeeyan, M. (2019), The Intergenerational Comparison on the Relationship between Individuals' Value System and Attitude towards Family Stability. *Sociology of Social Institutions*, 5(12), 293-326. Doi: 10.22080/ssi.1970.2141 [In Persian]
- Arab Bafrani, H. R., Kajbaf, M. B., & Abedi, A. (2013). Efficacy of "teaching spirituality" on the "couples' Marital Adjustment ". *Studies in Islam and Psychology*, 7(12), 95-112. [In Persian]
- Aghasi, M. and FallahMinbashi, F. (2015), The Attitudes of Iranian Youth towards Marriage, Marriage Partner Selection and Forming a Family. *Women Studies*, 6(0), 1-21. Doi: 20.1001.1.20082827.1388.11.0.2.5. [In Persian]
- Askari Nodoushan, A., Abbasi Shavazi, M. J. & Sadeghi, R. (2009), Mothers, Daughters, and Marriage (Intergenerational Differences in Marriage Attitudes in the City of Yazd, Iran), *Women's Strategic Studies*, 11(44), 7-36. Doi: 20.1001.1.20082827.1388.11.0.2.5. [In Persian]
- Babaei, N., balali, E., naghdi, A. & karimi, A. (2015), The Study of Religiosity Impact on Family Cohesion in Hamedan. *Quarterly Journal of Social Development (Previously Human Development)*, 9(4), 7-26. Doi: 10.22055/qjstd.2015.11927. [In Persian]
- Beavers, R. & Hampson, R. B. (2000), The Beavers systems model of family functioning. *Journal of Family Therapy*, 22(2), 128-143. Doi: 10.1111/1467-6427.00143.
- Brown, E., Orbuch, T. L. & Bauermeister, J. A. (2008), Religiosity and marital stability among Black American and White American couples. *Family Relations*, 57(2), 186-197. Doi: 10.1111/j.1741-3729.2008.00493.x
- Creswell, J. W. (2012), *Research Design, Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches* (Alireza Kiamanesh & Maryam Danaye Tous: Translators), Tehran: Aizh [In Persian]

- De Vaus, D. (2008), *Research Design in Social Research* (Hooshang Nayebe: translator), Tehran: Agah. [In Persian]
- Delkhamoush, M.T. (2013), Iranian youth attitudes to marriage: findings from a national survey. *Developmental Psychology (journal of Iranian psychologists)*, 36, 331-350. <https://ensani.ir/fa/article/413016>. [In Persian]
- Durkheim, E. (2004), *The Elementary Forms of the Religious Life*, (Bagher Parham: Translators), Tehran: Markaz. [In Persian]
- Epstein, N. B., Bishop, D. S. & Levin, S. (1978), The McMaster model of family functioning. *Journal of Marital and Family therapy*, 4(4), 19-31. Doi: 10.1111/j.1752-0606.1978.tb00537.x
- Hamilton, M. (2009), *The Sociology of Religion* (Mohsen Solasi: Translators), Tehran: Saleh. [In Persian]
- Hasanzadeh, S. (2015), Reinforcing the Family in the Islamic Culture. *Quranic Knowledge Research*, 4(15), 45-68. Doi: 10.22054/rjqr.2015.1030. [In Persian]
- Heaton, T. B. (2002), Factors contributing to increasing marital stability in the United States. *Journal of family issues*, 23(3), 392-409. Doi: 10.1177/0192513X0202300300
- Hosseini, N. , Seyed Mirzaie, S. M. and Sarokhani, B. (2018), Analysis of the conceptual implications of marriage among the youth (Case study: single youth in Tehran in 2017), *Woman in Development & Politics*, 16(2), 243-270. Doi: 10.22059/jwdp.2018.251394.1007374. [In Persian]
- Impicciatore, R. & Billari, F. C. (2012), Secularization, union formation practices, and marital stability: Evidence from Italy. *European Journal of Population/Revue européenne de Démographie*, 28(2), 119-138. Doi:10.1007/s10680-012-9255-4
- Johnson, S. M. (2012), *The practice of emotionally focused couple therapy: Creating connection*. Routledge.
- Khodayarifard, M., Shahabi, R. A. & Akbari Zardkhaneh, S. (2007), Relationship between religious attitude and marital satisfaction. *Journal of family research*, 3(10), 611-620. https://jfr.sbu.ac.ir/article_96942.html. [In Persian]
- Khodayarifard, M., Shokouhi Yekta M. & Ghobari Bonab, B. (2000), Preparing a scale measure religious attitudes of college students, *Journal of psychology*, 4 (3), 258-268. <https://ensani.ir/fa/article/276878> [In Persian]

- Korzebor A., Rashidi, K., Moradi, R., Pirzad S. & Birjandi M. (2019), Study of the Relationship between Religious Orientation (Internal and External) and Attitude towards Death in Nursing Students of Lorestan Medical Sciences University In 2017. *IJMEHM*, 12, 392-404. <http://ijme.tums.ac.ir/article-1-6016-fa.html> [In Persian]
- Kraft, K. & Neimann, S. (2009), Impact of educational and religious homogamy on marital stability. *IZA Discussion Paper No. 4491*
- Latifa, R., Salsabila, S. & Yulianto, H. (2021), Understanding the Relationship between Religiosity and Marital Commitment to Marital Stability: An Investigation on Indonesian, Female Journalists. *Religions*, 12(4), 242. Doi:10.3390/rel12040242
- Mahmoodzadeh, A., Yousefi, Z. & Golparvar, M. (2019), Designing a Pattern of Family Stability Based on Islamic Teachings. *The Islamic Journal of Woman and the Family*, 7(17), 33-74. Doi: 20.1001.1.26454955.1397.13.46.1.8 [In Persian]
- Mahmoodzadeh, A., Yousefi, Z. & Golparvar, M. (2019), Developing Family Sustainability Pattern Based on Islamic teachings in Ayatollah Khamenei's Thought. *The Women and Families Cultural-Educational*, 14(46), 7-39. Doi: 20.1001.1.26454955.1397.13.46.1.8. [In Persian]
- Marsh, R. & Dallos, R. (2001), Roman Catholic couples: Wrath and religion. *Family Process*, 40(3), 343-360. Doi:10.1111/j.1545-5300.2001.4030100343.x
- Naseri, S., Saroukhani, B., Vahida, F. & Behyan, S. (2016), The Investigation of Sociological Families and Filo Centric Typology A Case Study in Tehran. *Quarterly Journal of Social Development (Previously Human Development)*, 10(4), 7-32. doi: 10.22055/qjsd.2016.12375. [In Persian]
- Olson DH. (1998). *Circumplex Model of Marital & Family Systems*. *J Fam Ther.* 65(1):160-85.
- Rasoli, E. (2021), Young people's attitudes toward white marriage, *Journal of Afagh*, 5 (15), 51-70. <https://ensani.ir/file/download/article/1637999604-10123-50-4>. [In Persian]
- Saroukhani, B. (2013), *Sociology of family*, Tehran: Soroush. [In Persian]
- Serajzadeh, S. H., Pouyafar M.R. (2009), Religion and Social Order: The examining of the association of Religiosity with Anomie Feelings and Deviance among a Students Sample. *Social problem of Iran*, 16 (63), 71-105. Doi: 20.1001.1.24766933.1387.1387.63.3.6. [In Persian]

- Yavari, F. (2006), *The Influence of Meaning-Oriented Films Considering Personality Traits on Religious Attitudes and the Foundation of Life's Meaningfulness Among Undergraduate Students*, Master's Thesis, Faculty Educational and Psychology, Shahid Beheshti University. [In Persian]
- Yazdani, F., Shafiabadiy, A. & Heidari, H. (2020), Predictions based on marital stability mate selection criteria, communication skills and family resiliency. *Islamic Studies*, 4(1), 69-78. https://ish.tums.ac.ir/article_40249.html?lang=en. [In Persian]
- Zand, M., Azadarmaki, T. & Khazaei, T. (2002), The trend of socio-cultural changes in Tehrani families over three generations. *Alzahra University Journal of Humanities*, 44, 1-24. <https://ensani.ir/fa/article/145502> [In Persian].